

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การประมวลความรู้ด้านองค์ประกอบการสื่อสารจากวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2534 ถึงปีการศึกษา 2550 เป็นการวิจัย เอกสาร โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากวิทยานิพนธ์ของนิสิตปริญญาโท ภาควิชาวารสารสนเทศ เพื่อให้ทราบภาพรวมของงานวิจัยทางด้านวารสารสนเทศอย่างประเด็นที่ศึกษา ประเภทสื่อ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ วิธีการวิจัย และผลการวิจัยที่ได้

โดยมีปัญหำนำการวิจัยดังต่อไปนี้คือ

1. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 มีองค์ความรู้ทางด้านวารสารสนเทศอย่างไร
2. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีประเด็นที่ศึกษาในด้านใดบ้าง
3. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีแนวคิดและทฤษฎีใดบ้างมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยเมื่อพิจารณาจากแนวคิดหลักที่นำมาใช้ในการตอบคำถามวิจัย
4. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีการใช้วิธีการวิจัยประเภทใด
5. ผลการวิจัยที่ได้จากวิทยานิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศตามองค์ประกอบการสื่อสาร มีลักษณะอย่างไร

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่ได้จากวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 ทำให้ทราบภาพรวมงานวิจัยทางด้านวารสารสนเทศของนิสิตปริญญาโท ซึ่งประมวลความรู้ทางนิเทศศาสตร์ตามองค์ประกอบการสื่อสาร โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามปัญหำนำการวิจัยดังต่อไปนี้

1. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 มุ่งองค์ความรู้ทางด้านวารสารสนเทศอย่างไร

เมื่อพิจารณาภาพรวมงานวิจัยจากวิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 ตามองค์ประกอบการสื่อสารอย่างผู้ส่งสาร เนื้อหาหรือตัวสาร สื่อหรือช่องทาง การสื่อสาร และผู้รับสารแล้ว สามารถแบ่งช่วงปีการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงตามลักษณะการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ประเภทสื่อและประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

ปีการศึกษา 2534-2538 เป็นช่วงเริ่มแรกของการเปิดสอนในระดับปริญญาโทของภาควิชาการหนังสือพิมพ์ ซึ่งงานวิจัยในช่วงนี้ยังมีปริมาณไม่มากนักเพียง 28 เล่ม โดยจะศึกษาสื่อสิ่งพิมพ์อย่างหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสิ่งพิมพ์ที่แทรกมากับหนังสือพิมพ์ เน้นการศึกษาเนื้อหาหรือตัวสารที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อและผู้ส่งสารในฐานะผู้ผลิตสารหรือนักวิชาชีพ ซึ่งการศึกษาเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นในเชิงปริมาณเพื่อศึกษาความสำคัญของเนื้อหาและจุดยืนของผู้ส่งสาร รวมทั้งปริมาณการนำเสนอกับผลที่เกิดกับผู้รับสาร การศึกษาเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ตามหลักมาตรฐานวิชาชีพ และการศึกษาผู้รับสารในด้านการรับรู้วาระข่าวสาร การใช้สื่อและความพึงพอใจในปริมาณใกล้เคียงกัน โดยการวิจัยในช่วงนี้เป็นการศึกษาตามกระบวนการทัศนหลักอย่างทฤษฎีสังคมวิทยาหลักทางวารสารศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งลักษณะองค์ความรู้ที่พบคือ การเปิดประตูข่าวสาร 5 ชั้น การกำหนดวาระข่าวสาร 4 ชั้น องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าว 4 ชั้น การสื่อสารทางการเมือง 4 ชั้น การใช้สื่อและความพึงพอใจ 4 ชั้น การสื่อสารการตลาด 2 ชั้น ผลของการสื่อสาร 2 ชั้น การศึกษาเชิงสัญลักษณ์ 2 ชั้น คุณลักษณะทางวิชาชีพ 1 ชั้น เสรีภาพสื่อ 1 ชั้น สตรีศึกษา 1 ชั้น วัฒนธรรมย่อย 1 ชั้น และการรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสาร 1 ชั้น ตามลำดับ

ปีการศึกษา 2539-2544 เป็นช่วงที่ภาควิชาการหนังสือพิมพ์มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและโครงสร้างในระดับปริญญาโท โดยเปลี่ยนชื่อมาเป็นภาควิชาวารสารสนเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความหลากหลายของเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งงานวิจัยมีปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่องคือ 183 เล่ม โดยจะศึกษาสื่อที่หลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อใหม่อย่างสื่ออินเทอร์เน็ต เน้นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสื่อหนังสือพิมพ์กับสื่อประเภทอื่นและภาพรวมของสื่อมวลชน ยังคงให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อในเชิงปริมาณและในเชิงตีความมากขึ้น เริ่มมีการศึกษาผู้ส่งสารในฐานะองค์กรสื่อมวลชนหรือองค์กรธุรกิจสื่อในด้านการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม การศึกษาการใช้สื่อ

และความพึงพอใจของผู้รับสารในฐานะผู้บริโภคและผลกระทบของสื่อต่อผู้รับสาร ในปริมาณที่ใกล้เคียงกันและเพิ่มมากขึ้นจากช่วงก่อนหน้า โดยการวิจัยในช่วงนี้ยังคงเป็นการศึกษาตามกระบวนการทัศนหลักอย่างทฤษฎีสังคมวิทยา และเริ่มมีการศึกษาตามกระบวนการทัศนเชิงวิพากษ์อย่างทฤษฎีสัญญาวิทยา เศรษฐศาสตร์การเมือง การครองความเป็นเจ้า รวมทั้งทฤษฎีในกลุ่มจิตวิทยา สังคม และเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งลักษณะองค์ความรู้ที่พบคือ การเปิดประตูข่าวสาร 35 ชิ้น องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าว 22 ชิ้น การใช้สื่อและความพึงพอใจ 21 ชิ้น องค์กรสื่อมวลชน 17 ชิ้น การสื่อสารการตลาด 17 ชิ้น การสื่อสารทางการเมือง 14 ชิ้น การรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสาร 12 ชิ้น เทคโนโลยีสารสนเทศ 11 ชิ้น การกำหนดวาระข่าวสาร 11 ชิ้น จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ 10 ชิ้น บทบาทและหน้าที่สื่อ 10 ชิ้น การศึกษาเชิงสัญญาวิทยา 9 ชิ้น ผลของการสื่อสาร 9 ชิ้น การปลูกฝังค่านิยม-อุดมการณ์ 9 ชิ้น โลกาภิวัตน์และสังคมสารสนเทศ 8 ชิ้น คุณลักษณะทางวิชาชีพ 7 ชิ้น เสรีภาพสื่อ 6 ชิ้น สตรีศึกษา 6 ชิ้น ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าว 4 ชิ้น ผลกระทบของสื่อ 4 ชิ้น วาทกรรมและการประกอบสร้างความจริง 3 ชิ้น การรู้เท่าทันสื่อ 2 ชิ้น การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ 2 ชิ้น การเล่าเรื่อง 2 ชิ้น การสื่อสารสาธารณะและสื่อภาคประชาสังคม 1 ชิ้น ตามลำดับ

ปีการศึกษา 2545-2550 เป็นช่วงที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งเข้าสู่ยุคของข้อมูลข่าวสารและสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ซึ่งงานวิจัยจะลดลงจากช่วงก่อนหน้าคือมีเพียง 113 เล่ม โดยจะศึกษาสื่อที่หลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อใหม่อย่างสื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น เน้นการศึกษาผู้ส่งสารในฐานะผู้ผลิตสารทั้งในระดับนักวิชาชีพและองค์กรสื่อมวลชนเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาที่หมิ่นเหม่ต่อจริยธรรมและขัดต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ การปฏิบัติหน้าที่อันเนื่องมาจากการหวังผลทางธุรกิจของสื่อ การศึกษาเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อในเชิงปริมาณและเชิงตีความตามแนวคิดวิพากษ์ การศึกษาบทบาทและรูปแบบการนำเสนอของสื่อใหม่และสื่อเดิม การศึกษาผู้รับสารในด้านการใช้สื่อและความพึงพอใจ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การรับรู้ และการรู้เท่าทันสื่อ ในปริมาณที่ไม่แตกต่างกัน โดยการวิจัยในช่วงนี้เป็นการศึกษาตามกระบวนการทัศนหลักอย่างทฤษฎีสังคมวิทยาและกระบวนการทัศนเชิงวิพากษ์อย่างทฤษฎีสัญญาวิทยา เศรษฐศาสตร์การเมือง การครองความเป็นเจ้า วัฒนธรรมศึกษา รวมทั้งทฤษฎีในกลุ่มจิตวิทยา สังคม และเทคโนโลยีการสื่อสาร มีการผสมผสานแนวคิดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยการตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์และเชิงพัฒนามากขึ้น ซึ่งลักษณะองค์ความรู้ที่พบคือ เทคโนโลยีสารสนเทศ 27 ชิ้น การรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสาร 19 ชิ้น การศึกษาเชิงสัญญาวิทยา 11 ชิ้น การปลูกฝังค่านิยม-อุดมการณ์ 11 ชิ้น สตรีศึกษา 10 ชิ้น บทบาทและหน้าที่สื่อ 9 ชิ้น การใช้สื่อ

และความพึงพอใจ 9 ชั้น องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าว 8 ชั้น การสื่อสารสาธารณะและสื่อภาคประชาสังคม 8 ชั้น โลกาวัดน์และสังคมสารสนเทศ 8 ชั้น การสื่อสารทางการเมือง 7 ชั้น การสื่อสารการตลาด 7 ชั้น การรู้เท่าทันสื่อ 7 ชั้น การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและลิขสิทธิ์ 6 ชั้น การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ 6 ชั้น จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ 6 ชั้น วาทกรรมและการประกอบสร้างความจริง 6 ชั้น คุณลักษณะทางวิชาชีพ 5 ชั้น องค์กรสื่อมวลชน 5 ชั้น การเล่าเรื่อง 5 ชั้น การกำหนดวาระข่าวสาร 4 ชั้น การเปิดประตูข่าวสาร 4 ชั้น วัฒนธรรมย่อย 4 ชั้น ผลกระทบของสื่อ 3 ชั้น และผลของการสื่อสาร 1 ชั้น ตามลำดับ

องค์ความรู้ทางด้านวารสารสนเทศจากวิทยานิพนธ์ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดทางวารสารศาสตร์มาเป็นหลักในการพิจารณาคูณลักษณะต่างๆ ขององค์ประกอบการสื่อสาร ซึ่งลักษณะองค์ความรู้ที่พบตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 จากวิทยานิพนธ์ 324 เล่ม ประกอบด้วย การเปิดประตูข่าวสารมี 44 ชั้น เทคโนโลยีสารสนเทศมี 39 ชั้น องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าวมี 34 ชั้น การใช้สื่อและความพึงพอใจมี 34 ชั้น การรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสารมี 31 ชั้น การสื่อสารการตลาดมี 26 ชั้น การสื่อสารทางการเมืองมี 25 ชั้น องค์กรสื่อมวลชนมี 22 ชั้น การศึกษาเชิงสัจวิทยามี 21 ชั้น บทบาทและหน้าที่สื่อมี 20 ชั้น การปลูกฝังค่านิยม-อุดมการณ์มี 20 ชั้น การกำหนดวาระข่าวสารมี 19 ชั้น สตรีศึกษามี 17 ชั้น โลกาวัดน์และสังคมสารสนเทศมี 16 ชั้น จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพมี 16 ชั้น คุณลักษณะทางวิชาชีพมี 13 ชั้น ผลของการสื่อสารมี 11 ชั้น การรู้เท่าทันสื่อมี 9 ชั้น การสื่อสารสาธารณะและสื่อภาคประชาสังคมมี 9 ชั้น วาทกรรมและการประกอบสร้างความจริงมี 9 ชั้น การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์มี 8 ชั้น เสรีภาพสื่อมี 7 ชั้น การเล่าเรื่องมี 7 ชั้น ผลกระทบของสื่อมี 7 ชั้น การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและลิขสิทธิ์มี 6 ชั้น วัฒนธรรมย่อยมี 5 ชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าวมี 4 ชั้น ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาตามประเด็นที่ศึกษาและกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการตอบคำถามวิจัยของวิทยานิพนธ์ ภาคีวารสารสนเทศแล้ว จะเห็นว่ามีมอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมทั้งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ ทำให้ประเด็นที่ศึกษาโดยรวมเกี่ยวข้องกับคุณภาพของสื่อมวลชน (บทบาทหน้าที่ ความเป็นกลาง) หลักจริยธรรม (ความถูกต้องเหมาะสม) ค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม (แบบประชาธิปไตยถึงอำนาจนิยม แบบบิดาธิปไตย วัฒนธรรมย่อย) การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทแวดล้อม (ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ด้านบวก ด้านลบ ผลกระทบ และสภาพปัญหา) และลักษณะทางประชากรของบุคคล

(คุณลักษณะทางกายภาพและทางจิตวิทยา) โดยมีทฤษฎีกลุ่มโครงสร้างหน้าที่ กลุ่มเทคโนโลยีกับสังคม ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง ทฤษฎีสัญญาวิทยา และทฤษฎีเกี่ยวกับผู้รับสารเป็นกรอบแนวคิดหลักในการตอบคำถามวิจัยส่วนใหญ่

2. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีประเด็นที่ศึกษาในด้านใดบ้าง

วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 รวม 324 เล่ม มีประเด็นที่ศึกษาตามองค์ประกอบการสื่อสาร จำนวน 42 ประเด็น รวม 383 ชิ้น แบ่งเป็นผู้ส่งสาร เนื้อหาหรือตัวสาร สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ดังนี้คือ

ประเด็นที่ศึกษาผู้ส่งสารและสื่อหรือช่องทางการสื่อสารนั้นจะเป็นการศึกษาที่อิงตามหลักของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน ซึ่งสื่อมวลชนและนักวิชาชีพมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามพันธกิจทางสังคม รวมทั้งทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม โดยการตั้งคำถามส่วนใหญ่จะมีลักษณะใกล้เคียงกันในด้านลักษณะการทำงาน วิธีการคัดเลือกเนื้อหา ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานในฐานะนายประตูข่าวสาร (Gatekeeper) ผู้กำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setter) และผู้สังเกตการณ์หรือสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog) ส่วนการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และนโยบายขององค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นจะมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองอยู่เบื้องหลังในฐานะที่องค์กรสื่อมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจอย่างหนึ่ง โดยประเด็นที่ศึกษามากที่สุดคือ การทำหน้าที่และปัจจัยที่มีผลต่อการทำงาน กลยุทธ์การผลิตและจัดจำหน่าย บทบาทและหน้าที่ของสื่อทั้งในสื่อเดิมและสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต

ประเด็นที่ศึกษาเนื้อหาหรือตัวสารส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ใช้หลักทฤษฎีที่เน้นตัวสารทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สื่อมวลชน และทฤษฎีวิพากษ์ ซึ่งการศึกษาในเชิงปริมาณจะเป็นการศึกษาตามแนวคิดทางวารสารศาสตร์ที่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สื่อมวลชนในลักษณะของการตรวจสอบการทำหน้าที่ของผู้ส่งสาร บทบาทและหน้าที่ของสื่อ และผลกระทบของสารที่อาจมีผลต่อผู้รับสารผ่านปริมาณและรูปแบบการนำเสนอ ส่วนการศึกษาในเชิงคุณภาพจะเป็นการศึกษาที่ใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในลักษณะของการตีความความหมายที่สะท้อนผ่านทางเนื้อหาที่นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ และการสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ (Symbol) โดยประเด็นที่ศึกษามากที่สุดคือ เนื้อหาข่าวหน้าหนึ่ง คอลัมน์ประจำ การนำเสนอภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ผ่านสื่อ

ประเด็นที่ศึกษาผู้รับสารและผลการสื่อสารนั้นจะเป็นการศึกษาที่ใช้หลักทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร ทั้งในลักษณะที่เป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) คือเป็นฝ่ายรับข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว และในลักษณะที่เป็นฝ่ายกระทำ (Active) คือมีบทบาทในการเลือกสรรและใช้ประโยชน์ข่าวสารจากสื่อ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคมที่มีผลกับผู้รับสาร และทฤษฎีวิพากษ์ โดยการตั้งคำถามส่วนใหญ่จะมีลักษณะใกล้เคียงกันในด้านลักษณะการใช้สื่อและความพึงพอใจ การรับรู้ของผู้รับสาร องค์ประกอบหรือปัจจัยเกี่ยวกับผู้รับสาร และผลกระทบของสื่อต่อผู้รับสาร รวมทั้งแนวคิดทางด้านจิตวิทยา โดยประเด็นที่ศึกษามากที่สุดคือ การใช้สื่อและความพึงพอใจ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปิดรับสื่อและการรับรู้ของผู้รับสาร

ประเด็นที่นิยมศึกษามากที่สุดคือ การใช้สื่อและความพึงพอใจ ส่วนประเด็นที่ศึกษาน้อยที่สุดคือ โครงสร้างและรูปแบบของหนังสือพิมพ์ โดยประเด็นที่มีการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 5 ปีหลัง (2545-2550) คือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปิดรับสื่อและการรับรู้ของผู้รับสาร บทบาทและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ความตระหนักในเรื่องสิทธิส่วนบุคคล และการรู้เท่าทันสื่อ แสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคมและเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาผลการสื่อสารและผลกระทบของสื่อที่มีต่อผู้รับสารในเชิงจิตวิทยา การประยุกต์ใช้แนวคิดวิพากษ์อย่างวัฒนธรรมศึกษาและเศรษฐศาสตร์การเมืองในการศึกษาองค์ประกอบการสื่อสาร

3. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีแนวคิดและทฤษฎีใดบ้างมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยเมื่อพิจารณาจากแนวคิดหลักที่นำมาใช้ในการตอบคำถามวิจัย

วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 รวม 324 เล่ม ซึ่งสามารถแบ่งทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัยเมื่อพิจารณาจากคำถามวิจัยและผลการวิจัยที่ได้ โดยการใช้กรอบแนวคิดที่ครอบคลุมองค์ประกอบการสื่อสาร มีจำนวนทั้งสิ้น 753 ชิ้น คือ

- ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาผู้ส่งสารที่เป็นบุคลากรและนักวิชาชีพ สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร มองสื่อมวลชนในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมจึงมีหน้าที่ทางสังคมหรือพันธกิจทางสังคมที่ถูกคาดหวังไว้ให้ปฏิบัติตาม มีจำนวน 146 ชิ้น โดยนำมาใช้ในการตอบคำถามเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่สื่อ จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ความรับผิดชอบและอุดมการณ์ทางวิชาชีพ การตรวจสอบและการกำกับดูแลตนเอง คุณลักษณะและมาตรฐานวิชาชีพ

- ทฤษฎีวิพากษ์ เป็นกลุ่มทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเนื้อหาหรือตัวสารในเชิงตีความ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และสื่อหรือช่องทางการสื่อสารในประเด็นที่เกี่ยวข้องการต่อรองหรือครอบงำทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม อาจเป็นเรื่องของผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม มีจำนวน 122 ชิ้น โดยนำมาใช้ในการตอบคำถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรสื่อมวลชน ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงาน กลยุทธ์การผลิตและจัดจำหน่าย การใช้สื่อโดยมีผลประโยชน์แอบแฝง การนำเสนอค่านิยมและอุดมการณ์ การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์ การต่อสู้หรือต่อรองความหมาย วัฒนธรรมย่อย และการสื่อสารสาธารณะ
- ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่ออันเป็นช่องทางการสื่อสารอย่างหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการดำเนินงานขององค์กรสื่อมวลชนและผู้คนในสังคม มีจำนวน 85 ชิ้น โดยนำมาใช้ในการตอบคำถามเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ โลกาภิวัตน์และสังคมสารสนเทศ บริบททางสังคมกับการนำเสนอเนื้อหาและการปรับตัว
- ทฤษฎีที่เน้นตัวสาร เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาหรือตัวสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีจำนวน 193 ชิ้น โดยจะนิยมใช้เชิงปริมาณ เพื่อศึกษาความสำคัญของเนื้อหาหรือตัวสารที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อสารและผลกระทบของสารที่อาจเกิดกับผู้รับสารจากปริมาณที่นำเสนอ ส่วนเชิงคุณภาพจะศึกษาความหมายและการตีความเนื้อหาหรือตัวสารนั้น เพื่อพิจารณาแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อที่แฝงไว้ผ่านทางเนื้อหาที่นำเสนอ รวมทั้งการสื่อความหมายของสาร
- ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร เป็นกลุ่มทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาผู้รับสารทั้งในลักษณะที่เป็นผู้ถูกกระทำหรือรับข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว และเป็นฝ่ายกระทำหรือมีบทบาทในการเลือกสรรและใช้ประโยชน์ข่าวสารจากสื่อได้ มีจำนวน 207 ชิ้น โดยใช้ในการตอบคำถามเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อ การรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสาร การใช้สื่อและความพึงพอใจ ความคิดเห็นและการเปิดรับสื่อ

กลุ่มทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษามากที่สุดคือ ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร รองมาเป็นทฤษฎีที่เน้นตัวสาร ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สื่อมวลชน ทฤษฎีวิพากษ์ และทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษาตามองค์ประกอบการสื่อสารในภาพรวม แต่เมื่อพิจารณาแยกในแต่ละทฤษฎีแล้วจะเห็นว่า ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สื่อมวลชนมีมากที่สุด และทฤษฎีที่เน้นผู้รับสารในด้านผลกระทบของสื่อมีน้อยที่สุด โดยทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบ

ในการวิจัยส่วนใหญ่จะใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาหรือสนับสนุนข้อมูลที่ได้มากกว่าการหาข้อขัดแย้งหรือนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนทฤษฎี

4. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ มีการใช้วิธีวิจัยประเภทใด

วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 รวม 324 เล่ม มีจำนวนทั้งสิ้น 557 ชิ้น ซึ่งวิธีการวิจัยที่นิยมใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้ส่งสารคือ การสัมภาษณ์-การสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจด้วยแบบสอบถาม-แบบทดสอบ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม-ไม่มีส่วนร่วม ส่วนผู้รับสารจะนิยมใช้การสำรวจด้วยแบบสอบถาม-แบบทดสอบ การสัมภาษณ์ การทดลอง-กึ่งทดลอง การสนทนากลุ่ม และการสังเกต สำหรับการวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์เนื้อหาจะนิยมใช้ในการเก็บข้อมูลจากสื่อและเนื้อหาที่น่าสนใจ

วิธีการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมากที่สุดคือ การสัมภาษณ์-การสัมภาษณ์เชิงลึก มี 198 ชิ้น รองมาเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา มี 181 ชิ้น การสำรวจด้วยแบบสอบถาม-แบบทดสอบ มี 130 ชิ้น การทดลอง-กึ่งทดลอง มี 17 ชิ้น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม-ไม่มีส่วนร่วม มี 12 ชิ้น การวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ มี 11 ชิ้น และการสนทนากลุ่ม มี 8 ชิ้น ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษาตามองค์ประกอบการสื่อสาร โดยวิธีการสัมภาษณ์-การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปริมาณ และการสำรวจด้วยแบบสอบถาม-แบบทดสอบจะเป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่นิยมนำมาใช้มากที่สุด ส่วนการทดลอง-กึ่งทดลอง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม-ไม่มีส่วนร่วม การวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ และการสนทนากลุ่มจะเป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่นิยมนำใช้น้อยกว่าเนื่องจากต้องใช้เวลา ความรู้ และความเข้าใจของผู้วิจัยในการออกแบบวิธีการ การตั้งคำถาม การตีความ และการหาข้อมูลเอกสาร รวมทั้งผู้เข้าร่วมวิจัยที่เหมาะสมตรงกับเรื่องที่ต้องการศึกษา

5. ผลการวิจัยที่ได้จากวิทยานิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศตามองค์ประกอบการสื่อสาร มีลักษณะอย่างไร

วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 รวม 324 เล่ม สามารถแบ่งผลการวิจัยที่ได้ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร คือ

ผู้ส่งสาร ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการทำหน้าที่ การบริหาร การผลิต และการปรับเปลี่ยนด้านต่างๆ ของนักวิชาชีพและองค์กรสื่อมวลชนที่สอดคล้องกับปัจจัยทั้งภายใน

และภายนอกองค์กร รวมทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย ข้อจำกัดด้านพื้นที่และเวลา ทักษะและแนวคิดของบุคคล ผู้อ่าน และปัจจัยแวดล้อม ส่วนด้านการใช้เทคโนโลยีจะเป็นการใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ทั้งในระดับองค์กรและบุคคล

เนื้อหาหรือตัวสาร ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการนำเสนอที่มีการให้คุณค่าข่าวในด้านความสดใหม่ ทันเหตุการณ์ ผลกระทบ ความขัดแย้ง ความใกล้ชิด เพศ และบุคลิกสนใจตามนโยบายหลักของสื่อและภาวะการแข่งขัน รวมทั้งการนำเสนอที่ใช้หลักการเล่าเรื่องในข่าว การแสดงความคิดเห็นหรือการนำเสนอเรื่องราวที่สะท้อนแนวคิดหลักของสังคมอย่างผู้ชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย และการต่อสู้กับแนวคิดหลักของสังคมด้วยนำเสนอเนื้อหาที่ต่อรองหรือสร้างความหมายใหม่ให้กับกลุ่มตน

สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการทำหน้าที่ของสื่อในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร ความบันเทิง ความรู้ และการเป็นพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็นในปริมาณที่มากขึ้นแตกต่างกันไป เสรีภาพของสื่อมวลชนในแบบประชาธิปไตยถึงอำนาจนิยมที่ไม่มีเสรีภาพอย่างแท้จริงและการมีผลประโยชน์แอบแฝงมากกว่าการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

ผู้รับสาร ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการใช้สื่อและความพึงพอใจในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร ความบันเทิง ความรู้ และการเป็นพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็น การรับรู้และผลกระทบของสื่อที่มีต่อผู้รับสาร และการตัดสินใจในด้านต่างๆ จะแตกต่างกันไปตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพ และทัศนคติ เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการประเดินและตัวแปรที่ศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศในช่วง 17 ปี (ปีการศึกษา 2534-2550) มีจำนวน 324 เล่ม โดยเฉลี่ยปีการศึกษาละ 19 เล่ม ปริมาณที่น้อยที่สุดคือ 1 เล่ม (ปีการศึกษา 2535) และปริมาณที่มากที่สุด 37 เล่ม (ปีการศึกษา 2541) โดยในช่วงต้นของการเปิดสอนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2538 มีเพียง 28 เล่ม และเพิ่มมากขึ้นในช่วงปีการศึกษา 2539-2544 มี 183 เล่ม ต่อมาในช่วงปีการศึกษา 2545-2550 มีแนวโน้มลดลงเหลือเพียง 113 เล่ม ทั้งนี้เนื่องมาจากจำนวนผู้ศึกษาของภาควิชาในแต่ละปีการศึกษามีจำนวนลดลง ขณะเดียวกัน

สาขาที่เปิดรับในระดับบัณฑิตศึกษาของคณะนิเทศศาสตร์มีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งเนื้อหาในแต่ละหลักสูตรสามารถเชื่อมโยงกับสื่อทางวารสารสนเทศได้ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ความน่าสนใจของสื่อทางวารสารศาสตร์อย่างหนังสือพิมพ์ลดลง และนโยบายการเปิดรับผู้เข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาของภาควิชาที่เปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้จำนวนนักศึกษาและวิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศมีแนวโน้มลดลง โดยปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาวิจัยและการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรคือ อิทธิพลของชาติตะวันตกทั้งในด้านแนวคิด ปรัชญา เอกสารและตำราวิชาการ นโยบายด้านการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศของรัฐบาล การขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อมวลชน ความก้าวหน้าและการขยายตัวของเทคโนโลยีการสื่อสาร และการเปลี่ยนของสภาพเศรษฐกิจและสังคม

เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบการสื่อสารที่ปรากฏในการวิจัยของวิทยานิพนธ์ของภาควิชาวารสารสนเทศ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 จะเห็นว่า ผู้ส่งสารที่เป็นบุคคลากร เนื้อหาหรือตัวสารที่เป็นข่าว สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้รับสารที่เป็นประชาชน และผลการสื่อสารนั้นเป็นองค์ประกอบที่ได้รับความสนใจนำมาศึกษามากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษาอย่างการทำหน้าที่และปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานของนักวิชาชีพ ประเภทข่าวและหน้าที่นำเสนอของเนื้อหาหรือตัวสาร บทบาทและหน้าที่ของสื่อโดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ การใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสาร ซึ่งองค์ประกอบการสื่อสารเป็นไปตามแบบจำลองของลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) โดยการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร กล่าวคือ การศึกษาสื่อในช่วงแรก (2534-2538) จะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์อย่างหนังสือพิมพ์และนิตยสาร รูปแบบและลักษณะการนำเสนอเนื้อหา การจัดการกับเนื้อหา และผลการสื่อสาร โดยองค์ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่เกี่ยวกับแนวคิดทางวารสารศาสตร์อย่างการเปิดประตูข่าวสาร การกำหนดวาระข่าวสาร องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าว การสื่อสารทางการเมือง การใช้สื่อและความพึงพอใจ เมื่อมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรของภาควิชาในช่วงต่อมา (2539-2544) ทำให้มีการศึกษาสื่อที่หลากหลายมากขึ้น โดยเป็นการศึกษาสื่อสิ่งพิมพ์เปรียบเทียบกับสื่อประเภทอื่น รูปแบบและลักษณะการนำเสนอ การปรับเปลี่ยนและจัดการองค์กรสื่อ การจัดการกับเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ซื้อและผลของการสื่อสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในช่วงนั้น โดยองค์ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่ยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางวารสารศาสตร์อย่างการเปิดประตูข่าวสาร องค์ประกอบหรือคุณค่าข่าว แต่ก็มีการศึกษาองค์ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างองค์กรสื่อมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ บทบาทและหน้าที่สื่อ การปลูกฝังค่านิยม-อุดมการณ์ โลกาภิวัตน์และสังคมสารสนเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าว

ผลกระทบของสื่อ วาทกรรมและการประกอบสร้างความจริง การรู้เท่าทันสื่อ การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ การเล่าเรื่อง การสื่อสารสาธารณะและสื่อภาคประชาสังคม และในช่วง 5 ปีหลัง (2545-2550) ที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเทคโนโลยีการสื่อสารมีมากขึ้น สื่อใหม่อย่างสื่ออินเทอร์เน็ตถูกนำมาใช้ในการสื่อสารอย่างกว้างขวางและหลากหลาย ทำให้มีการศึกษารูปแบบและลักษณะการนำเสนอในสื่อใหม่มากขึ้น การเปรียบเทียบสื่อใหม่กับสื่อเดิม การปรับใช้สื่อใหม่และสื่อเดิมในเชิงพัฒนาตามแบบสังคมประชาธิปไตยและประเทศกำลังพัฒนา ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเนื่องมาจากการเปิดรับทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ การรู้เท่าทันสื่อ ผลการสื่อสารในเชิงจิตวิทยา และการศึกษาตามแนวคิดวิพากษ์ ส่งผลให้องค์ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ การรับรู้และองค์ประกอบของผู้รับสาร การศึกษาเชิงสัณฐานวิทยา การปลูกฝังค่านิยม-อุดมการณ์ โดยจะนำองค์ความรู้ในช่วงก่อนหน้ามาศึกษาวิจัยเพิ่มขึ้น และมีองค์ความรู้ใหม่อย่างการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและลิขสิทธิ์ วัฒนธรรมย่อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยี สภาพสังคมแบบสังคมสารสนเทศ และกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์ที่ได้รับความนิยมมากขึ้น

เนื่องจากทฤษฎีการสื่อสารมีพื้นฐานมาจากสาขาวิชาต่างๆ อย่างสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ทำให้การจัดแบ่งทฤษฎีเป็นไปได้ในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับหลักการที่ใช้ โดยการวิจัยนี้ใช้การแบ่งทฤษฎีที่ครอบคลุมองค์ประกอบของการสื่อสารอย่างทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สื่อมวลชน ทฤษฎีวิพากษ์ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีที่เน้นตัวสาร และทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร ทำให้ภาพรวมของทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยของวิทยานิพนธ์ภาคศึกษาระดับปริญญาโทและองค์ความรู้ที่ได้มีความสอดคล้องกับการแบ่งทฤษฎีการสื่อสารของโรเบิร์ต ที. แครก (Robert T. Craig) ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีวาทวิทยา (Rhetorical Theory) เป็นการศึกษาความสามารถในการสื่อความของมนุษย์ทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ ซึ่งถือเป็นศิลปะแห่งการสื่อสารอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยทักษะในการออกแบบสารและวิธีการสื่อสารเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ได้แก่ การนำเสนอวาทกรรมผ่านสื่อ รูปแบบและลักษณะการใช้วาทกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีที่เน้นตัวสารในเชิงคุณภาพ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่อย่างการกำหนดวาระข่าวสาร ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'วาทกรรมในข่าวอัตวิสัยบาตกรรมของหนังสือพิมพ์ไทย' ของ สุนีย์รัตน์ ลิมปนวิวิท (2547)

ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotic Theory) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์และถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนสิ่งนั้นในแต่ละบริบทหนึ่งๆ เน้นการศึกษาด้านการสื่อความหมายของตัวหมาย (Signifier) ที่ถูกสร้างกับตัวหมายถึง (Signified) ที่ถูกถ่ายทอดในแต่ละบริบท พิจารณาการสร้างความหมายของสัญลักษณ์ ได้แก่ ลักษณะการเล่าเรื่องในข่าว การนำเสนอภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ และภาพตัวแทนผ่านสื่อ รูปแบบและลักษณะการใช้ภาพต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีที่เน้นตัวสารทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'การเล่าเรื่องในข่าวการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย' ของ อติสา วงศ์ลักษณะพันธ์ (2542), 'ภาพลักษณ์ของกลุ่มชายรักร่วมเพศที่สะท้อนจากเนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวันไทยช่วงปี พ.ศ. 2508-2543' ของ วิจิตร เทรยาภรณ์ (2543), 'อัตลักษณ์ผู้หญิงเก่งในนิตยสารสตรีช่วงปี พ.ศ. 2540-2545' ของ วิจิตรา ไชยสินธุ์ (2547), 'สัญลักษณ์และการประกอบสร้างชาวสายอุตสาหกรรมยานยนต์ในหนังสือพิมพ์' ของ จันทนา จุฑาธวัช (2547), 'การสร้างภาพตัวแทนและการผลิตซ้ำอุดมการณ์ประชาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชนในนิตยสารสารคดีและเว็บสารคดีดอทคอม' ของ สุวิชา ชัยวรรณธรรม (2550)

ทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยมีมนุษย์เป็นผู้สร้างความหมายต่างๆ ผ่านทางประสบการณ์หรือสำนึก ซึ่งโครงสร้างทางสังคมและระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่คนในสังคมยอมรับหรือทำความเข้าใจร่วมกันและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการกระทำระหว่างกัน เน้นความสำคัญของวิธีที่มนุษย์ให้ความหมายกับสถานการณ์หรือสิ่งต่างๆ รอบตัว ได้แก่ การกำหนดวาระและคัดเลือกข่าวสาร ปัญหาทางจริยธรรม การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การเปิดรับและพฤติกรรมการใช้สื่อ การรู้เท่าทันสื่อ การยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'หนังสือพิมพ์ไทยกับหน้าที่ในการกำหนดวาระข่าวสาร' ของ วิไล ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2534), 'ปัญหาทางด้านจริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ในการนำเสนอข่าวอาชญากรรม' ของ ศรีลักษณ์ ศิลปี (2539), 'การทำงานร่วมกันของนักข่าวและนักประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤติของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์' ของ รสวรรณ สุขศรีเลิศวิชัย (2539), 'ความคาดหวัง การเปิดรับ และความพึงพอใจของผู้อ่านวารสารอมสิน' ของ หนึ่งฤทัย ไทยปรีชา (2540), 'ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยง และพฤติกรรมป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร' ของ จินดารัตน์ บวรบริหาร (2548), 'การใช้ประโยชน์จากการหลอมรวมสื่อและเครือข่ายบนเว็ลด์ไวด์เว็บในรายการอะคาเดมี่ แฟนตาเซีย' ของ พิชญานี ภูตระกูล (2549)

ทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics) เป็นการศึกษาถึงการบังคับและควบคุมในระบบหนึ่งๆ โดยเน้นที่ธรรมชาติของการป้อนกลับ (Feedback) กระบวนการของผลผลิต (Output) และการปรับเปลี่ยน (Adjustment) ซึ่งจะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการหรือการแสวงหาเป้าหมายภายในขอบเขตจำเพาะ ได้แก่ วัฒนธรรมและการสื่อสารภายในองค์กร การกำกับและดูแลตนเอง การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การบริหารและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'วัฒนธรรมองค์กรสื่อสิ่งพิมพ์กับขีดความสามารถในการขยายธุรกิจข้ามสื่อของบริษัทเนชั่น พับลิชชิงกรุ๊ป จำกัด' ของ ยุวดี มณีกุล (2539), 'กระบวนการตรวจสอบกันเองระหว่างหนังสือพิมพ์รายวันในช่วงปี พ.ศ. 2537-2539' ของ อรนุช วานิชทวีวัฒน์ (2539), 'การปรับตัวของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์เพื่อการแข่งขันในสังคมข่าวสาร' ของ ประไพ ไกรษรโกวิท (2540)

ทฤษฎีสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Theory) เป็นการศึกษาบุคคลและความรู้ที่มีอยู่ โดยถูกสร้างขึ้นจากข้อกำหนดของสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งจะกระตุ้นให้บุคคลนั้นพยายามค้นหาความเป็นตัวตนของตัวเอง เพื่อให้ตนเองได้มีบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยมีกระบวนการสร้างความหมาย ผลิตซ้ำหรือต่อยอด และการต่อรองความหมายผ่านทางการใช้ภาษา รูปภาพ และสัญลักษณ์ ที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ตามสภาพสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ การนำเสนอและผลิตซ้ำค่านิยมหรืออุดมการณ์ผ่านสื่อ การต่อสู้หรือต่อรองความหมายของบุคคลต่างๆ ผ่านสื่อ และวัฒนธรรมย่อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'อุดมการณ์ทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ปรากฏในข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศแถบเอเชียเปรียบเทียบกับนิตยสาร 'ไทม์' กับ 'เอเชียวีค' ของ วรณมณี บัวเทศ (2545), 'การต่อรองอำนาจของผู้หญิงจากการนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อ นิตยสารไทย' ของ กนกวรรณ ไม้สนธิ์ (2544), 'นิตยสาร a day กับภาพสะท้อนของกลุ่มวัฒนธรรมย่อย' ของ การณิก ยิ้มพัฒน์ (2548)

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรม ความคิด และความรู้สึกของบุคคล หรือปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่มคน และสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากบุคคลอื่นหรือสังคมนั้นที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ได้แก่ เจตคติและกระบวนการรับรู้ ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในด้านต่างๆ

ผลสัมฤทธิ์ทางการสื่อสาร และผลกระทบของการสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้ แนวคิดดังกล่าวคือ 'ความตระหนักรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาต่อการละเมิด ลิขสิทธิ์ผลงานวรรณกรรม งานศิลปะการแสดง และโซเชียลมีเดียบนอินเทอร์เน็ต' ของ สุนิดา เข็มทอง (2549), 'การรับรู้ของคนไทยเกี่ยวกับความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อในยุคโลกาภิวัตน์' ของ สุขใจ ประเทืองสุขเลิศ (2549), 'ผลการอ่านข่าวออนไลน์ที่มีรูปแบบการจัดเรียงสารแบบเป็นลำดับและ ไม่เป็นลำดับต่อความเข้าใจ ความจำ และความพึงพอใจของผู้อ่าน' ของ วราภรณ์ กุลสมบุญ (2547), 'ความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกาเปิดรับสื่อมวลชนที่มีเนื้อหารุนแรงและ สภาพแวดล้อมทางสังคมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของกลุ่มวัยรุ่นชาย' ของ ปณิตา นิตยาพร (2543)

ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการต่อรองและการครอบงำทาง อำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยมีสื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดความหมายเพื่อสนับสนุน ผู้มีอำนาจในสังคม ซึ่งจะมีบทบาทในการทำหน้าที่เผยแพร่ ครอบงำ หรือต่อรองอำนาจ และเป็น ส่วนหนึ่งของตัวแทนอำนาจ เป็นผู้ผลิต และเป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมแก่สังคม ได้แก่ การใช้ สื่อเป็นเครื่องมือหรือกลไกของรัฐ ปัจจัยที่มีผลต่อการนำเสนอเนื้อหาของสื่ออย่างโฆษณาและ ความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้วยกรอบของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม ทฤษฎีการครอบงำหรือครองความเป็นเจ้า ทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมือง ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดดังกล่าวคือ 'บทบาทของหนังสือพิมพ์ เจ้าพระยาในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และความขัดแย้งกับ หนังสือพิมพ์ร่วมสมัย' ของ สกล กิจจวิต (2541), 'การป้องกันการใช้นิตยสารพิมพ์แนวธุรกิจเป็น เครื่องมือในการสร้างราคาหลักทรัพย์' ของ สร้อยบุญญ์ บุญยรัตพันธ์ (2548)

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยหรือวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เป็นการเก็บข้อมูลเชิง ปริมาณอย่างการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปริมาณ และการสำรวจด้วยแบบสอบถามปลายปิด ซึ่งนำ สถิติมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ทดสอบ หาความสัมพันธ์ และรายงานผลของข้อมูล อาจ เป็นสถิติขั้นต้นหรือสถิติขั้นสูง เพื่อให้ได้ข้อสรุปออกมาเป็นตัวเลขที่สามารถนำมาอธิบาย พิสูจน์ หรืออ้างอิงได้ โดยจะมีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมด้วยอย่างการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ช่วยเสริมความถูกต้องมากกว่าการนำข้อมูลในเชิงลึกมาใช้ใน การศึกษา ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ การวิจัยเอกสาร การทดลอง-แบบทดสอบ และ การสำรวจด้วยแบบสอบถามปลายเปิด จะเป็นการเก็บข้อมูลหลักที่นิยมใช้น้อยกว่า เนื่องจากต้อง ใช้ความรู้ความเข้าใจในการเก็บ วิเคราะห์ และตีความข้อมูลที่ได้ เพื่อหาข้อสรุปด้วยการบรรยาย

หรือพรรณนา ซึ่งเป็นการวิจัยที่เชื่อมั่นในหลักอัตวิสัยที่ผู้วิจัยต้องใช้ทักษะและความสามารถจึงจะได้ข้อมูลที่น่าสนใจและถูกต้องตรงกับเรื่องที่ศึกษา โดยวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยของวิทยานิพนธ์นั้นจะเน้นหนักไปในด้านการวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ผลการวิจัยที่ได้ไม่ลงลึกหรือครอบคลุมพอจะอธิบายปรากฏการณ์ในเชิงลึกและเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์อื่นได้ ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างการทดลอง-แบบทดสอบ การสำรวจด้วยแบบสอบถามปลายเปิด การวิจัยเอกสาร การสนทนากลุ่ม และการสังเกตให้มากขึ้น โดยการตั้งคำถามวิจัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีปริมาณมากขึ้นและใกล้เคียงกับการวิจัยเชิงปริมาณ สามารถพัฒนาองค์ความรู้ใหม่หรือปรับเปลี่ยนองค์ความรู้เดิมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การประมวลความรู้ด้านองค์ประกอบการศึกษาจากวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 ทั้ง 324 เล่มนั้น พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในประเด็นคำถาม ทฤษฎีที่ใช้ในการตอบคำถาม และวิธีการวิจัยที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนประเด็นหรือตัวแปรให้ต่างไป โดยมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางธุรกิจกับผลประโยชน์ส่วนรวม พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านค่านิยม-อุดมการณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคลอยู่เบื้องหลังคำถามวิจัยเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผลการวิจัยที่ได้มักจะขาดการเชื่อมโยงหรือเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ ในเชิงลึก ไม่ค่อยมีการศึกษาต่อเนื่องในประเด็นเดียวกันเพื่อทดสอบความถูกต้องหรือให้ครอบคลุมในประเด็นปัญหาเดียวกันอย่างกว้างขวาง ทำให้องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษาส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของการตรวจสอบหรือแสดงผลการวิจัยที่สอดคล้องกับองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ และไม่ใช้ข้อมูลในเชิงลึกเพียงพอจะสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการศึกษาประเด็นคำถามใหม่ๆ และการปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามก็ไม่ต่างไปจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่มากนัก รวมทั้งผลการวิจัยที่ได้ก็ไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางวิชาการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างเป็นทฤษฎีใหม่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรศึกษาต่อเนื่องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสื่อใหม่อย่างการสื่อสารสาธารณะ สื่อภาคประชาสังคม การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ การรู้เท่าทันสื่อ ผลกระทบของสื่อ และการศึกษาด้วยกระบวนการทัศน์เชิงวิพากษ์เปรียบเทียบกับกระบวนการทัศน์หลัก รวมทั้งการศึกษาหาแนวทางแก้ไขและทางออกเกี่ยวกับการปัญหาทางจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพในการนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อในเชิงพัฒนาและสร้างสรรค์
2. ควรศึกษาวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพอย่างการทดลอง การสำรวจด้วยแบบสอบถาม ปลายเปิด การสนทนากลุ่ม และการสังเกตให้มากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกอย่างละเอียดและชัดเจน สามารถตอบคำถามวิจัยได้อย่างครอบคลุมประเด็นและพบประเด็นปัญหาใหม่ๆ
3. ควรศึกษาในส่วนของความคิดเห็นผู้ใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสารสนเทศ เพื่อศึกษาความต้องการและความสนใจของผู้ใช้ที่มีต่อวิทยานิพนธ์ ในด้านประเด็นของวิทยานิพนธ์ที่ได้รับความสนใจ ลักษณะการใช้ประโยชน์ องค์ความรู้ที่ได้จากวิทยานิพนธ์ และความคิดเห็นต่อหัวข้อเรื่องของวิทยานิพนธ์โดยรวม